

A csatlakozástól önmagában nem nő az FDI

Stabil, indirekt ösztönzőrendszerrel kell segítenünk a külföldi tőkebefektetések gyarapodását

A külföldi működőtőke-beáramlás (FDI) a kohéziós országokban az unióhoz való csatlakozásukkor látványosan fellendült, ezt nem a belépés, hanem inkább a gazdaság szerkezetének átalakulása, illetve a liberalizáció magyarázza. A magyar gazdaságpolitikának fel kell készülnie arra, hogy a versenyképesség módosulása drasztikus hatással lehet az FDI volumenére.

A négy kohéziós ország közül a hazai működőtőke-beáramlás kilátásainak megítélése szempontjából háromnak van relevanciája; **Görögországban** az EK-csatlakozásnak sokkal inkább voltak politikai és stratégiai, mint gazdasági okai. A csatlakozásra sem a görögök, sem az unió nem volt felkészülve, ezt bizonyítja az ország lemaradása mellett az is, hogy a külföldi befektetések a csatlakozás után is szerények maradtak.

Elmaradt a gazdaság szükséges szerkezetátalakítása, nem történtek meg az integrációhoz való alkalmazkodáshoz szükséges lépések. Igazi áttörést csak a kilencvenes évek elején hatalomra került konzervatív kormány által végrehajtott gazdaságpolitikai fordulat hozott, aminek eredményeként sikerült megfelelni a maastrichti kritériumoknak, és a GMU-csatlakozás is megvalósult. A külföldi tőkebefektetések is ezen fordulat hatására kezdtek növekedni.

Írországban az ötvenes évek végén bekövetkezett gazdaságpolitikai váltás, azaz a protekcionizmus feladása és a fokozatos gazdasági nyitás következményeként a külföldi közvetlen tőkebefektetések is megemelkedtek. Az akkoriban alapított Industrial Development Authority feladata volt, hogy támogassa a transznacionális vállalatok megtelepedését az országban. A kedvező adórendszer valóban vonzotta a tőkét az országba, azonban – a hatvanas évek második feléig – elsősorban a hagyományos könnyűiparba, azon belül is legfőképp a textil-, ruha-, cipő- és műanyagiparba. Ugyanakkor megjelentek a modernabb ágazatok képviselői is, igaz, termelésük kevésbé tudásigényes fázisát telepítették az ír gazdaságba. Az 1960 és 1976 közötti időszakban 662 külföldi beruházás valósult meg, főként az elektronikai ágazatban, az elektromos gépgyártásban, a gyógyszeriparban és a gyógyászati segédeszközök gyártásában.

A külföldi közvetlen tőkebefektetések támogatása a csatlakozást követően is megmaradt, azonban ennek volt hátránya is. Amellett, hogy stabilan 4 százalék körüli gazdasági növekedést indukált, és alacsonyan tartotta a munkanélküliséget, a profitrepatriálás egyre komolyabb problémát okozott. Míg 1975-ben az országból kivont profit a bruttó nemzeti termék 2 százaléka volt, addig ez a nyolcvanas évek közepére meghaladta a 10 százalékot is. Szintén a betelepült transznacionális vállalatok hatására mentek csődbe a jóval erőtlenebb ír cégek. Bár az állam a csatlakozási tárgyalások során több területen is védte vállalkozói érdekeit, az átmeneti mentesség sok társaságnak nem volt elegendő a versenyképessé váláshoz.

Az 1973 és 1989 közötti időszakban viszonylag stabil maradt a tőkebeáramlás. Az évi átlagos érték 165 millió dollár volt, így a FDI/GDP index folyamatosan csökkent. Míg az 1970 és 1979 között beérkező tőke éves átlagban a GDP 1,3 százalékát tette ki, 1980 és 1989 között 0,6 százalékra esett vissza. Az EK-csatlakozást követően azonban az FDI a korábbi többszörösére nőtt.

A nyolcvanas évek második felében az egységes európai piac létrehozása kedvezően hatott a tagállamok gazdaságára, s a külső országok – mint például az Egyesült Államok – is részesülni akartak az előnyökből. Ennek köszönhetően megnőtt az európai beruházások volumene, így egyben az ír gazdaságba is több amerikai tőke érkezett.

Az egységes piac másik pozitívuma az volt, hogy teljesen szabaddá tette a tőkeáramlást. A befektetések szabadabbá válásával megnyílt a vállalatok előtt az út, hogy portfóliójukat diverzifikálva nyereségesebbé váljanak.

A kilencvenes évekre a közvetlen külföldi beruházások értéke dinamikusabban növekedni kezdett. A beáramló FDI értéke 1990 és 1997 között évi több mint 1,5 milliárd dollárra ugrott fel, de az igazi fellendülés csak 1997 után következett. 1998-ban 8,5 milliárd, 1999-ben 18,5 milliárd, 2000-ben pedig 26,5 milliárd dollárnyi külföldi közvetlen befektetés érkezett az ír gazdaságba. Ez utóbbi elképesztő adat: a GDP negyede volt. Bár az utóbbi két évben valamelyest csökkent az ír gazdaságba érkező külföldi tőke, így is a 15–20 milliárd dolláros intervallumban maradt.

A külföldi tőkebefektetések napjainkban már a fejlett ágazatokba áramlanak, mint például a számítógép-, szoftver-, félvezető-, irodaiberendezés-gyártás, vagy a vegyes és a gyógyszeripar. A külföldi beruházások alapvetően zöldmezős projekteket és nem felvásárlást vagy fúziót jelentenek.

Emellett az FDI jó része az Európa egyik legsikeresebb off-shore pénzügyi központjának számító Nemzetközi Pénzügyi Szolgáltatások Központjával (IFSC) kapcsolatban álló vállalatokhoz áramlik. Ezek a cégek alapvetően olyan pénzügyi termékeket kínálnak, mint például a banki szolgáltatások, az alapkezelés, a biztosítások vagy a lízing.

A kiáramló FDI mértéke jóval elmarad a beáramló értékétől, de viszonylag jelentősnek mondható. Az 1986 és 1991 közötti periódusban ez évi 360 millió dollárt jelentett, vagyis gyakorlatilag megegyezett a beáramló külföldi befektetések nagyságával. Az 1992 és 1997 közötti időszak során évi 540 millió dollár külföldi befektetést valósítottak meg az ír tulajdonban levő vállalatok. Az 1997-et követő időszakban a kiáramló FDI értéke a beáramlóéval párhuzamosan dinamikusabban megnőtt, így 1999-ben – amikor elérte eddigi csúcserékét – már 6,1 milliárd dolláron állt.

A rendkívüli mértékű beáramló külföldi tőkének köszönhetően az ír gazdaság termelékenységi mutatói folyamatosan javultak, és emelkedett a foglalkoztatottak létszáma is. Egyfajta duális szerkezet jött létre a gazdaságban: az egyik oldalon a modern, high-tech termelést folytató, külföldi kézben levő vállalatok, a másik oldalon pedig az ír tulajdonú, leginkább a hagyományos (könnyűipari) ágazatokban termelő, kisebb cégek találhatók.

A kilencvenes évek közepére a hazai ipar aránya a termelésben 53 százalékra csökkent, a modern ipari termelésnek pedig mindössze 6 százalékát adják az ír tulajdonban levő vállalatok. Nem véletlen, hogy az IDA az utóbbi tíz évben mind kisebb volumenben támogatja a külföldieket, és egyre inkább az ír cégekre koncentrál. A fő probléma az, hogy a high-tech szektor nincs kellő fejlesztő hatással a hazai iparra.

Spanyolország világgazdasági integrációja 1959-ben kezdődött el: az addig szinte teljesen izolált gazdaság ekkor nyílt meg először a külföldi befektetők számára. Ettől kezdve szinte töretlen volt a külföldi tőke bevonása, és az 1970–1980-as években a külföldi tőke és technológia beáramlása nagymértékben hozzájárul a spanyol gazdaság modernizálásához.

Az EK-csatlakozás hatalmas lökést adott a növekedésnek: a GDP-bővülés éves üteme 1986 és 1991 között átlagosan 2 százalékkal az uniós átlag felett volt. Az 1986 márciusában meghirdetett új liberalizálási program révén külföldiek is jegyezhettek spanyol kincstárjegyet, megszűntek a külföldi vállalatok piacra lépésének korlátozásai, csökkent a magas profitok adója, a közepes méretű cégek bevezethették részvényeiket a madridi tőzsdére, és szűkült az engedélyekhez kötött beruházások köre is. A külföldi befektetőket csupán a stratégiai fontosságú ágazatokból – légi közlekedés, média, honvédelem – zárták ki.

A liberalizáció és az EK-tagság következtében kialakult nagyobb gazdasági és politikai stabilitás hatására látványosan megnőtt az ország tőkevonzó képessége: 1985-ben az FDI nagysága 5,5 milliárd dollár volt, ami 75 százalékkal haladta meg az előző évit, a madridi tőzsde forgalma pedig háromszorosára nőtt 1986-ban. 1988 és 1991 között az országba özönlő FDI éves átlagos növekedési üteme 40 százalék felett volt.

A kilencvenes évek elején Spanyolország az egységes piacra való belépéshez szükséges feltételek megteremtésén dolgozott, s az EK-tagországokkal együtt 1992 végére lebontották a kereskedelmi akadályokat. A külföldi tőkebeáramlás volumene ezekben az években sem csökkent, mivel egyre több befektető tekintette „ugródeszkának” Spanyolországot az EK felé, illetve egyre többen láttak az uniósnál nagyobb növekedési potenciált az országban. Az 1994–1996 között drasztikusan megugró felvásárlási és fúziós üzletnek hála Spanyolország az OECD legnagyobb FDI-fogadó országává vált, így a peseta az EK egyik legerősebb valutájává érett.

A nagymértékű és magas szinten stabilizálódó tőkebeáramlás mellett már 1997-től jelentősen emelkedni kezdett a tőkekiáramlás is, ami miatt 2000-től nettó hitelezővé vált az ország. A tőkekihelyezések elsődleges célállomásai a fejlett országok voltak, de nem sokkal maradtak el mögöttük a fejlődőek sem. A tőkekihelyezések 85 százaléka a tercier szektorba irányult.

Portugáliában a tőkeáramlás liberalizálása csak 1977 után kezdődött, amikor a politikai változásokat követően elindult a reprivatizáció, az árak szabályozásának megszüntetése és az állami monopóliumok fokozatos leépítése. Az EK-csatlakozás nyomán 1986-tól már külföldi befektető is alapíthatott, illetve birtokolhatott többségi részesedést portugáliai vállalatban.

A csatlakozás után azonban a szabad tőkeáramlás nem valósult meg teljesen,

néhány területen az ibériai ország átmeneti mentességet kapott. A legfontosabb ezek közül, hogy négy éven át még előzetes engedélyhez köthettek minden 1,5 millió ECU-t meghaladó külföldi befektetést, de az engedélyeztetés nem tarthatott tovább két hónapnál. (Az értékhatár évente 20 százalékkal emelkedett.) A bank- és pénzügyi szektorban a mentesség hét évre szólt.

Az FDI volumene jelentősen megnőtt az ország EK-csatlakozása után. 1986 előtt nem érte el az évi 0,5 milliárd dollárt, 1989-re viszont meghaladta 1,5, 1991-re pedig a 3 milliárd dollárt. Az integrációnak kétségkívül kedvező hatása volt a tőkebeáramlásra, de a képet árnyalja, hogy épp a csatlakozás után liberalizálták a gazdaságot, ami szintén vonzotta a külföldieket.

A külföldi befektetések legnagyobb része az autóiparba áramlott, a Ford és a Volkswagen egyaránt komoly beruházást hajtott végre. Mára 160 autóipari vállalat működik az országban, amelyek együttesen a GDP 7, az export 20 százalékát adják. A járműgyártás mellett a számítógépek, az elektronikai berendezések gyártása és az élelmiszeripar vonzza leginkább az FDI-t.

Az 1989-ben kezdődő FDI-fellendülés 1993-ig fennmaradt, de az évtized közepére már Portugália kötődése az EK gazdasági ciklusához lényegesen befolyásolta a gazdaság teljesítményét, ezért például 1996-ban csak 685 millió dollár külföldi működő tőke érkezett az országba.

Az 1990-es évek második felében változás következett be: 1998 óta a kiáramló tőke meghaladja a beáramlást. A nettó hitelezői pozíció 1999-ben és 2000-ben 2,2, illetve 1,6 milliárd dolláros volt. Ez figyelemre méltó változás, hiszen Portugália GDP-je az EU-átlag 80 százalékát közelíti, mégis komoly külföldi beruházást tudott megvalósítani: 2000-ben közel 6 milliárd dollárnyi tőkekihelyezés történt, ami több mint a GDP 4 százaléka.

A külföldi befektetők többsége az ország fejlettebb területeit választotta. Így a régiók közötti fejlettségi különbség az évek során tovább nőtt, s a munkaerő szakképzettségbeli elmaradottsága korlátozta a nagyobb tudást igénylő ágazatok megtelepedését. Ennek ellenére Portugália sikeresen növelte termelékenységét, és még ma is azon EU-tagok közé tartozik, amelyek a legnagyobb fejlődést mutatják ezen a téren (Ír- és Görögország után a harmadik Portugália).

* * *

A bemutatott három ország tapasztalatai alapján Magyarországon az EU-csatlakozásnak nem lesz azonnali hatása a külföldi tőkebeáramlásra, hiszen az integrációs folyamat, a gazdasági liberalizálás és a privatizáció legnagyobb része már a belépést megelőzően lezajlott. A magyar belső piac mérete önmagában nem lehet motiváló tényező a külföldi tőkebefektetések számára, viszont a stabil keretfeltételek mellett a gazdaság szerkezetének átalakulása új lehetőségeket teremt a külföldi befektetőknek. Igaz, ehhez megfelelő ösztönzők kellenek. A direkt ösztönzőkkel (adó-, befektetési kedvezmények) szemben egyre inkább az indirekt (a munkaerő minősége, az infrastruktúra, az oktatás, a humán tőke) tényezők kerülnek előtérbe. Ez kevésbé látványos, de konzisztensen fenntartott eszközöket, átgondolt gazdaságpolitikát igényel.

A kohéziós országok tapasztalata is jelzi, hogy a versenyképességi előnyök gyorsan változnak, és ennek megfelelően módosul az FDI volumene, szerkezete is. Erre – már csak az elmúlt két esztendő tapasztalataiból is okulva – fel kell készülnie a hazai gazdaságpolitikának.

Kovács Balázs

ICEG Európai Központ

2004.04.13.